

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING IJROCHILIK MAHORATINI RIVOJLANTIRISHDA KASBIY TAYYORGARLIK KOMPONENTLARI

Muallif: Qarshiboev Zoxidjon O'ralboy o'g'li¹

Affilyatsiya: Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti tayanch doktoranti¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14408528>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada integrativ yondashuv asosida talabalarning ijrochilik mahoratini oshirishning kasbiy komponentlari to'g'risidagi ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: integratsiya, yondashuv, ko'nikma, qobiliyat, mahorat, ijrochilik, komponent, kasbiy tayyorgarlik, tizim, yaxlitlik.

Ta'lim darajasida har bir talaba faol kognitiv faoliyatga jalb qilinadi, bu ham maxsus (musiqiy) ko'nikmalarni, ham umumiy pedagogik ko'nikmalarni qo'llashni talab qiladi; shuningdek, ushbu bilim va ko'nikmalarni qayerda, qanday va nima uchun qo'llash mumkinligini aniq anglash; bunday holda, voqelikni tizimli-yaxlit idrok etishga tayyorgarlikni shakllantirish zarurati tasdiqlanadi, o'z faoliyatini aks ettirish qobiliyatiga.

Hozirgi vaziyatda, jamiyat ta'limga, aniqrog'i, talaba shaxsining bilim darajasi va rivojlanish darajasiga yangi talablarni qo'yadi, bizning fikrimizcha, kasbiy tayyorgarlik jarayonining bunday tabiati eng samarali va istiqbolli bo'lib, o'quv jarayonini hisobga olgan holda tashkil etishga imkon beradi:

ta'lim mazmunini birlashtirish tamoyili;

ta'limning kasbiy va pedagogik yo'nalishi;

talabaning shaxsiyati, uning qiziqishlari, moyilligi va qobiliyatiga, shuningdek, o'z-o'zini tarbiyalash tajribasini va bo'lajak mutaxassisning individualligini rivojlantirishga yo'naltirish.

Oliy ta'limda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, bir tomondan, o'quv jarayonini eng maqsadga muvofiq ravishda qurishga imkon beradigan ta'limni optimallashtirishni, ikkinchi tomondan, asosiy e'tibor ta'lim uchun qulay kasbiy pedagogik shart - sharoitlarni yaratishga qaratilgan faoliyatlarni o'z ichiga oladi.

Natijada, bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy faoliyatga tayyorlash uchun talabaning o'zini professional sifatida namoyon etadigan haqiqiy pedagogik mexanizmlarini tabiatiga mos keladigan o'quv sharoitlarini modellashtirish kerak. Bu yo'nalish talabalarni an'anaviy xonandalik fanidan ijrochilik mahoratini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy faoliyatida musiqiy va pedagogik kabi uning tarkibiy qismlarga ajralgan holda bo'lganligi sababli, talabalarni o'qitish jarayoni ushbu tarkibiy qismlarning integratsiyasi asosida qurilishi kerak. Bularning barchasi musiqa ta'limi bakalavriat ta'lim yo'nalishi talabalarini, birinchi navbatda, har tomonlama kasbiy tayyorlash vazifasini ilgari suradi, psixologik va pedagogik fanlar talabarlari tomonidan olingan bilim va ko'nikmalarga asoslanib, bitta musiqiy sikl doirasida va keyinchalik ular o'rtasidagi rivojlanishlar asosida takomillashib boradi [1].

Integrativ yondashuvlardan foydalangan holda musiqa ta'limi yo'nalishi talabalarining bilim va ko'nikmalarini bir butunga birlashtiradigan, ularning aloqadorligini ta'minlaydigan eng muhim shart – bu kasbiy ta'limning barcha bosqichlarida, u yoki bu darajalarida chuqur pedagogik yo'nalishni rivojlantirish, uni bo'lajak musiqa o'qituvchisi kasbiy faoliyatiga yaxlit izchil tayyorlashni amalga oshirish lozim.

Shunday qilib, an'anaviy xonandalik fanidan talabalarni ijrochilik mahoratini rivojlantirishni o'rganish jarayonida talabalarni kasbiy tayyorlash (yakka, jamoaviy kuylash, auditoriya mashg'ulotlari jarayonida, auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda, mustaqil ta'lim jarayoni) da tashkil etilishi kerak.

Integrativ yondashuv asosida talabalarining ijrochilik mahoratini rivojlantirishda kasbiy tayyorgarlik komponentlari		
Pedagogik tayyorgarlik		Kasbiy tayyorgarlik
umumiy kasbiy fanlar (pedagogika, psixologiyasi, metodikasi, pedagogik texnologiyalar, psixologiya, seminar, musiqiy ta'lim pedagogikasi va metodologiyasi; referat, kurs ishlarini yozish, ilmiy, amaliy va ilmiy-nazariy anjumanlarda ishtirok etish.	Integratsiya ↔	Musiqiy nazariy fanlar (an'anaviy xonandalik, musiqa nazariyasi, o'zbek xalq musiqa ijodi, ansambl sinfi, cholg'u ijrochiligi, xonandalik ijrochiligi, musiqa tarixi, dirijyorlik)ni o'zlashtirish; konsert dasturlarini tayyorlash, tanlov, festivallarda ishtirok etish; ustoz-shogird an'anasi asosida ishlash; ustoz san'atkorlar bilan bo'lgan ijodiy uchrashuvlarda ishtirok etish, yakkaxon konsert dasturini tayyorlash, ochiq darslarga ishtirok etish;
O'quv va pedagogik amaliyot, musiqiy va pedagogik seminarlarda ishtirok etish, bitiruv malakaviy diplom ishi oldi amaliyotini o'tash, bitiruv malakaviy diplom ishini yozish, tadqiqot ishlarida ishtirok etish		

Talabalarda an'anaviy xonandalik ijrochiligi mahoratini egallashda integrativ yondashuvning yana bir usuli bu – o'quv va pedagogik amaliyotlar, musiqiy va pedagogik seminarlar, bitiruv malakaviy diplom oldi va diplom ishlarini tayyorlash, ilmiy-tadqiqot ishlari turli uslub va janrlardagi asarlarni ijro etish qobiliyatini rivojlantirishga asoslanadi. Musiqa asarining badiiy qiyofasi, o'zining ijrochilik tajribasi asosida ochib berish qobiliyati, shuningdek, maktab musiqa tinglash dasturlariga kiritilgan xonandalik ijro repertuarining o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida bilim olish asosida tarkib toptiriladi.

Kasbiy amaliy ijrochilik tayyorgarlik jarayonida talabalarning turli yosh xususiyatlariga, ularning musiqiy tayyorgarligi darajasiga mos keladigan an'anaviy xonandalik asarlarini tanlashni va uni yuqori professional ijrosi sifatida o'rganishi kerak [2].

Integrativ yondashuv asosida talabalarning ijrochilik mahoratini rivojlantirish jarayonida musiqiy nazariy bilimlardan foydalanmasdan an'anaviy xonandalik asarlari o'rganishni tasavvur qilishning iloji yo'q. Talaba musiqa nazariyasi, xonandalik fanlari uyg'unligini ijrochilik o'quv kurslarida olgan musiqiy asarlarni tahlil qilish usullari maxsus fanlarni o'rganish auditoriya va auditoriya mashg'ulotlaridan tashqarida qo'llanilishi kerak. Turli an'anaviy xonandalik bastakorlarining asarlari uslubini, musiqa tilining xususiyatlarini aniqlash, transpozitsiya qilish, akkompanimentni tanlash qobiliyati – bularning barchasi bo'lajak musia o'qituvchisining kasbiy faoliyatini pedagogik muammolarini hal qilishga yordam beradi.

Shu nuqtai nazardan olib qaraganda an'anaviy xonandalik fani ijrochiligi fani predmeti sifatida: yakka xonandalik, jamoaviy kuylash, ansambl bilan ishlash, mustaqil kuylash, yakka kuylash kabi bir qator integrativ yondashuv asosida kasbiy yo'nalishga hissa qo'shadi.

Shunday qilib, maxsus fanlarning mazmuni maktabda ishlash uchun alohida ahamiyatga ega bo'lgan jihatlarni aniqlashi kerak.

Biz faqat umumiy pedagogik va maxsus bilim va ko'nikmalarni rivojlantirishning integratsiyasi asosida kafedra musiqa o'qituvchisi tomonidan professional mahoratni egallash uchun sharoit yaratish mumkin degan ishonchdan kelib chiqamiz. Agar tarkibiy qismlardan biri ustun rivojlanishni qabul qilsa, bu musiqa pedagogikasi faoliyatni amalga oshirishda qiyinchiliklar va nomutanosibliklarga olib keladi.

Integrativ yondashuv asosida talabalarning ijrochilik mahoratini rivojlantirish barobarida talabalar barcha fanlar bo'yicha ozmi-ko'pmi ijrochilik mahorati yuzasidan teng tayyorgarlikka ega bo'ladilar, bo'lajak musiqa o'qituvchilari (zarur dastlabki musiqiy tayyorgarlik tufayli) oliy ta'lim tizimida allaqachon mavjud bo'lgan maxsus bilim va ko'nikmalar (ijrochilik) bilan kelishadi. Xuddi shuningdek, ular ko'pincha kasbiy musiqiy, psixologik va pedagogik bilimlarga ega emaslar. Shunday qilib, maxsus tayyorgarlik dastlab bo'lajak musiqa o'qituvchisining umumiy kasbiy va pedagogik darajasidan olinadi. Ushbu qarama – qarshilikni faqat talabalarning kasbiy tayyorlash jarayonida kompleks ijrochilik talablari qo'yilgan taqdirdagina bartaraf etish mumkin.

Shunga qaramay, shuni ta'kidlash kerakki, bitta fan doirasida o'quv fanlari yoki ularning tarkibiy qismlari, shuningdek bilim sohalarining har qanday birlashishi mohiyatan integratsiyasi emas, balki, bunday jarayonda, asosiy g'oya zarur, uni amalga oshirish ajralmas aloqani, o'quv kursining yaxlitligini ta'minlaydi. Faqatgina bu holda integratsiya oliy ta'lim tizimida bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy tayyorlash jarayonining samaradorligi va yaxlitligini oshirishga qaratilgandir.

Yaxlit pedagogik ta'sir tizimi ostida biz (L. G. Archajnikova bilan bir qatorda) tarkibning (pedagogika, musiqa ta'limi va san'ati) o'zaro bog'liqligi va o'zaro aloqadorligini, talabalarning zamonaviy bilimlar tizimini maqbul egallashiga va ularning bilim va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan o'qitish usullari shakllari va to'plamini tushunamiz [3].

Integratsiyaning umumiy mazmunini tanlash va tashkil etishda, ushbu tarkibni ma'lum bir darsda tashkil etish va moslashtirishda o'zini namoyon qilishi kerak. Agar

hozirgi vaqtda o'quv adabiyotlari va tavsiyalarida integratsiya umumiy talab sifatida mavjud bo'lsa, unda musiqiy-nazariy fanlar professor-o'qituvchilarining talaba bilan aniq ishida ushbu tarkibiy qismlarning nisbati (musiq va pedagogik) ko'pincha yetarli darajada uyg'un emas, muvozanatli va ko'proq darajada bo'lajak musiqa o'qituvchisining mahoratiga, shuningdek talabning shaxsiyatiga, uning qobiliyatlari darajasiga bog'liq. Shunday qilib, bo'lajak musiqa o'qituvchisining muvaffaqiyatli kasbiy faoliyati uchun zarur bo'lgan musiqiy va pedagogik bilim va ko'nikmalarning yaxlit xususiyatini ta'kidlash kerak.

Yuqorida aytilganlarning barchasi, fikrimizcha Integrativ yondashuv asosida talabalarning ijrochilik mahoratini rivojlantirish, xonandalik ijrochiligi bo'yicha ijrochilik mahorati tayyorgarligini takomillashtirish vositalaridan biri musiqa o'qituvchisini bo'lajak kasbiy faoliyatga yaxlit tayyorlashni ta'minlaydigan ta'lim mazmunini rivojlantirishga integral yondashuv bo'lishi mumkinligini tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Kushaev I. A., Axtamov I. I. An'anaviy professional musiqaning pedagogik asoslari (doston san'ati misolida) // Akademiya. – 2020. – Yo'q. 11 (62). – 59-62-betlar. URL: <https://cyberleninka.ru>
2. Madrimov B. X. O'zbek milliy xonandalik san'ati va estrada janrining zamonaviy yoshlar ongiga ta'siri // Fan, texnika va ta'lim. – 2021. – Yo'q. 2-1 (77). – 55-58-betlar. URL: <https://cyberleninka.ru>
3. Mamajanova E. O'zbek musiqasi tarixi (O'zbekiston kompozitorlari ijodi: shaxslar, davrlar, janrlar) // Oliy musiqa o'quv yurtlari uchun darslik. "Toshkent-Musiqa" nashriyoti. – 2020. URL: <http://lib.jizpi.uz>

